

Kun historia ja filosofia katosivat tärkeämpien asioiden tieltä

Marleena Mustola

Keväällä 2023 Jyväskylän yliopiston varhaiskasvatustieteen oppiaineessa keskusteltiin tulevasta opetus suunnitelmasta, kun esitin huoleni siitä, että kasvatustieteen filosofia ei ole juurikaan esillä opinnoissamme. Tähän kollega totesi, todennäköisesti ironiseen sävyyn, että meillähän oli ennen opintojakso *Kasvatuksen historia ja filosofia*, kunnes se katosi opetus suunnitelmasta muiden "tärkeämpien" asioiden tieltä. Kukaan työyhteisössä ei kuitenkaan lähtenyt perustelemaan, miksi nämä väitetyt tärkeämmät uudet asiat, kuten media ja tilastollinen tutkimus, ovat merkityksellisempiä kasvatustieteellisen osaamisen kannalta kuin filosofia ja historia. Huomio saa pohtimaan, millaista ymmärrystä ja tietoa kasvatuksesta opiskelijoille tuotetaan, mikäli ne nojautuvat vähenevissä määrin filosofisiin ja historiallisiin paradigmoihin. Tässä puheenvuorossa pohdin, miksi historia ja filosofia näyttävät kasvatustieteiden sisällä tällä hetkellä marginaalisina opetus- ja tutkimusalueina ja mitä sen voi ajatella kertovamme ajastamme ja kasvatustieteen tilasta.

Suomalaisen kasvatustieteen kentällä on jo pidempään ollut huomattavissa, että teoreettis-filosofinen orientaatio on jäämässä marginaaliin empiirisen tutkimuksen viedessä yhä enemmän sijaa. Niin ikään on tuotu esiin, että kasvatustieteissä tarkastellaan enenevissä määrin sitä, miten yksilöllisiä taitoja opitaan, eikä juuri lainkaan sitä, miksi jotakin pyritään oppimaan tai mikä on johtanut siihen, että näitä taitoja pyritään oppimaan juuri näillä menetelmillä. Toisin sanoen kasvatuksen perustavanlaatuiset kysymykset, kuten mikä ihminen on ja mitä kasvatuksen näin ollen tulisi olla, jäävät yhä pienemmälle huomiolle (ks. Hämäläinen, 2021). Marginaaliin jäävät kysymykset ovat juuri niitä, joihin historia ja filosofia antaisivat vastauksia.

Voidaan tietysti kysyä, onko historian ja filosofian niputtaminen yhteen, esimerkiksi tässä puheenvuorossa, perusteltua. Historialla ja filosofialla on jo tieteenaloina omat ominaispiirteensä ja kiinnostuksen kohteensa, mutta on myös perusteltua puhua niistä yhdessä, ainakin kun puhutaan niiden asemasta osana kasvatustieteitä. Molemmissa kasvatusta tarkastellaan osana laajempaa yhteiskunnallista ja poliittista kehystä, vaikka toisaalta historian ja filosofian liitto voi olla "perin omituinen ajatus" (Hakoniemi ym., 2023). Hakoniemi ym. (2023) jatkavat, että niin empiirille tutkimukselle vastapainona toimiminen kuin myös tietty yksinäisyys tuntuvat yhdistävän filosofeja ja historioitsijoita kasvatustieteiden paradigman sisällä. Näihin näkökulmiin lisään, että historia ja filosofia eivät tunnu ongelmattomasti sopivan nykyisen akateemisen opetus- ja tutkimuskulttuurin ja ylipäätään kulttuurim-

me lyhytjäteisyyteen. Niiden omaksuminen vaatii ajattelemista, penkomista, perehtymistä sekä kykyä liittää äkkiseltään sovittamattomilta tuntuvia asioita, kuten tämänhetkisiä empiirisiä havaintoja ja menneisyydessä tuotettuja laajoja teoreettisia ja historiallisiin konteksteihin sitoutuneita rakennelmia, toisiinsa. Onko kasvatustieteilijöillä enää aikaa ja kärsivällisyyttä opetella historiaa ja filosofiaa, jotka eivät helposti taivu aforismeiksi, meemeiksi, ilmiöiksi eivätkä aina edes tutkimusartikkeliformaattiin? Esimerkiksi kokonaisten kirjojen lukemisesta tuntuu tulleen viime aikoina katoava harrastus myös yliopiston sisällä.

Maailmalta löytyy toki yhä tutkinto-ohjelmia, joissa filosofia ja historia liitetään kasvatustieteen yhteyteen. Esimerkiksi The Ohio State Universityssa on maisteriohjelma nimeltään ”Philosophy and History of Education”. Ohjelmaa kuvataan seuraavasti:

The program in philosophy and history of education prepares students to interpret, criticize, and construct educational ideas and arguments. This preparation includes examining the history of educational thought, institutions, and policies in their cultural and philosophical contexts. Students ask what it means, and has meant, to be an educated person and what the goals of education should be.

Kuvauksesta voi päätellä, että filosofian ja historian nähdään liittyvän ensinnäkin kriittiseen ajatteluun ja kasvatustieteellisten ideoiden argumentoimiseen. Toiseksi niiden ajatteluun auttavan kasvatuksen perustavanlaatuisten kysymysten hahmottamisessa: sen, millaisia päämääriä kasvatuksella kuuluisi olla. Voisikin väittää, että jotta voisimme visioida tulevaa, argumentoida koulutuspoliittisia ratkaisuja ja tehdä normatiivisia väitteitä kasvatuksen suuntaviivoista, tarvitsemme ymmärrystä menneestä ja ymmärrystä kasvatusta ohjaavista tekijöistä ja sitoumuksista.

Suomessa tehdään edelleen varteenotettavaa kasvatuksen historian ja kasvatustieteen tutkimusta, mutta samaan aikaan esimerkiksi kasvatustieteen professorit ovat määrällisesti vähentyneet, ja tilalle on tullut temaattisempiin alueisiin kohdentuvia professuureja. Niin ikään kasvatustieteiden opetustarjonnasta historia ja filosofia ovat vähentyneet, kasvatuksen historia lähes kadonnut (Hakoniemi ym., 2023). Tieteenaloihin, tutkimusalueisiin ja -aiheisiin sekä painopistealueisiin liittyvät valinnat ja poisvalinnat ovat tietysti monimutkaisiin sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin prosesseihin kytkeytyviä asioita.

Väistämättä tulee myös mieleen, ovatko historia ja filosofia kadonneet opetussuunnitelmista käsitetasolla erilaisten teemojen ja ilmiöiden alle. Meillä Jyväskylän yliopistossa kasvatustieteiden laitoksella opiskellaan edelleen filosofiaa, etiikkaa ja historiaa, vaikka sitä ei välttämättä opetussuunnitelmia selaamalla uskoisi. Esimerkiksi varhaiskasvatuksen oppiaineen kurssilla *Monimuotoinen lapsuus* puhun hyvästä kasvatuksesta, etiikan teorioista ja lapsuuteen liittyvien ilmiöiden historiallisesta kulusta. Mikäli tämä on tilanne muuallakin, on syytä kuitenkin vakavasti pohtia, mitä seurauksia sillä on, että historia ja filosofia katoavat kurssien nimistä ja jäävät opetussuunnitelmissa käsitetasolla implisiittisiksi asioiksi. Omat tutkimusintressini liittyvät filosofian ja empiirisen kasvatustieteen yhdistämiseen sekä dialogin rakentamiseen näiden paradigmojen välillä, mutta huomaan ja myönnän siitä huolimatta olevani huolestunut konservatiivi mitä tulee historian ja filosofian tieteenalojen ja käsitteiden häviämiseen kurssien nimistä ja opetussuunnitelmateksteistä. Jos itseltäkin tieteentekijänä vaatii aikaa ja perehtymistä pyrkiä ymmärtämään, mitä filosofia ja historia oikeastaan ovat ja mikä niiden merkitys osana kasvatustieteitä on, ei varmasti ole kasvatustieteen opiskelijoille hyväksi, mikäli ne niminä katoavat ohjaavista dokumenteista.

Sosiaalisessa mediassa liikkuu eräs filosofiaan liittyvä meemi, siitäkin huolimatta, että totesin filosofian taipuvan huonosti meemeiksi. Siinä ihminen makaa kadulla ilmiselvästi sydänkohtauksen kourissa ja sairastuneen vierelle pysähtynyt kansalainen huutaa, onko paikalla ketään tohtoria. Ohikulkija kertoo olevansa filosofian tohtori. Auttaja kysyy, osaako tohtori elvyttää. Tohtori kertoo tuntevansa Kantin tuotannon. Toisessa versiossa samasta meemistä huolestunut auttaja huomauttaa, että sairastunut on kuolemassa. Filosofian tohtori kysyy: ”Mutta elikö hän, todella?” Tohtori-käsitteellä ja arvonimellä kikkailun ohella meemi voisi hyvin kuvata filosofian ja historian osaa käytännön työhön valmistavan alan, kuten kasvatustieteen, kentällä. Elvytystaito on käytännöllinen taito, joka on korvaamaton silloin kun toimintaa tarvitaan. Kantin töiden perusteellinen tunteminen ei ainakaan suoraanaisesti pelasta kenenkään henkeä. Mutta kuten filosofiaa ja historiaa tuntevat varmasti tietävät, käytännön ja teorian asettaminen vastakkain voi olla lyhytnäköistä ja keinotekoisia. Toiminta ilman ajattelua voi johtaa näköalattomaan hapuiluun ja ajattelu ilman toimintaa pysähtyneeseen tilaan. Tuntuu, että tällä hetkellä kasvatustieteissä mennään ja lujaa, mutta onko menon takana riittävästi ajatusta?

Kirjallisuus

- Hakoniemi, E., Heikkinen, A., Huhtala, H.-M., Hämäläinen, E., Paavilainen, A. & Simonen, H. (2023). Kasvatuksen historian ja filosofian kaunis ystävyys? *Kasvatus & Aika*, 17(3), 71–81. <https://doi.org/10.33350/ka.137053>
- Hämäläinen, J. (2021) Takaisin kasvatusopin perusteisiin. Pääkirjoitus. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 22, 5–10. <https://doi.org/10.30675/sa.112819>
- The Ohio State University: Philosophy and History of Education*. Luettu 21.4.2023. <https://ehe.osu.edu/graduate/philosophy-and-history-education>

FT, dos. Marleena Mustola työskentelee Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitoksella varhaiskasvatustieteen yliopistonlehtorina.